

Резюме

В данной статье рассмотрены проблемы казахского языка и пути решений этой проблемы.

Resume

In this article the author considers problems of kazakh language and ways of decisions of this problem.

Özet

Bu makalede kazak dilinin problemleri ve onun çözme işi incelenmiştir.

A.Gömlüksiz,
Kafkas Üniversitesi.
Bakü/Azərbaycan

ORTAK İŞLETMELERİN KURULMASI GEREKLİLİĞİ VE GELİŞİM PERSPEKTİFLERİ

Küreselleşen dünyada ülkelerin birbiriyle entegrasyonu kaçınılmaz bir hal almıştır. Günümüzde ülkeler artık uluslararası çevreyle yani küresel ortamla daha çok bütünleşmek için mücadele içindedirler. Bu da dinamik gelişimin ve devletin ekonomik yapısının oluşturulmasının önemli şartlarından biridir. Bu açıdan da, ekonomik ilişkilerin kurulmasında, ihracat ve ithalat faaliyetlerinin yürütülmesinde iki veya daha fazla ülkeyi temsil eden teşkilatların ortak faaliyeti bir gereksinimden kaynaklanmaktadır. Fakat, bu faaliyetin yürütülmesi için kendi işini mükemmel bilen, kendi yararı ile toplumun yararı arasında bağlantı kurmayı başaran çalışkan insanların, girişimcilerin ve işadamlarının katılımı da zorunlu koşullardandır. Çünkü, piyasa ilişkilerinin bulunduğu her ülkede ekonomiye öncülük etme misyonu özel sektöre - çeşitli alanlarda faaliyet gösteren iş adamlarına - aittir. Bu da gelişen tüm sosyo-ekonomik süreçlerde özel sektörün etkin katılımını gerektirir.

Diğer Sovyet ülkelerinde olduğu gibi, piyasa ekonomisine geçiş döneminde Azerbaycan'da da girişimciliğin oluşması ve şekillenmesi, en zor ve karmaşık sorunlardan biriydi. Çünkü, uzun süre ülkede önemli görevlerde bulunan insanlarda, girişimcilik, serbestlik, ticaret yapma isteği ve hukuku, şeffaf çalışma prensibi gibi olumlu davranış özelliklerinin oluşumu için uygun bir ortam yoktu. İdari vesayet sisteminde şekillenmeyen bu özellikler piyasa ilişkilerine özgü olduğu için geçiş döneminde piyasa ekonomisinde şekillenmeye başlamıştır. Tabii burada bir takım teşvik edici ve hızlandırıcı faktörlerin etkisi de inkar edilemez. Örneğin, yukarıda sözünü ettiğimiz özelliklerin oluşmaya başlaması, esasen Kamu iktisadi teşekküllerin özelleştirilmesinden sonra gerçekleşiyor. Belli ki, özelleştirme sürecinde girişimciler ortaya çıkmaya başladıkça, bu özellikler de şekillendi. Aynı zamanda, devletin ekonomik süreçlere müdahalesi asgariye inerek, sadece düzenleyici faktör haline geldi.

Özelleştirmenin adaletli şekilde uygulanması, girişimcilerde onun doğasına uygun olarak kalitenin ortaya çıkma sürecini hızlandırabilir. Bu da sonuç itibarıyla kalkınma hızını yükseltir. [1,s.123-131].

Azerbaycan bağımsızlığa kavuştuktan sonra yerli girişimcilerin ortaya çıkması için gerekli koşullar sağlandı. Fakat onun yerine başka bir problem ortaya çıktı. Bu problem Azerbaycanın uzun yıllar idari vesayet sisteminde yaşama zorunda kalmasıyla ilgiliydi. Söz konusu sistem halkın büyük bir kısmını yoksulluk bataklığına sürüklemişti. Bu nedenle de devlet mülkiyeti özelleştirilirken benzeri faktörler gözönünde bulundurulmalı, küçük ve orta ölçekli girişimciliğin oluşumu ve gelişimi için gerekli koşullar sağlanmalıydı.

Günümüzde ülkede milli girişimciliğin şekillenmesi çeşitli yönlerde olmakla beraber çoğunlukla ticari, mali ve banka faaliyeti şeklinde gerçekleşiyor. Oysa, günümüz piyasası, üreten özel girişimciliğin gelişimine öncelik vermeyi destekliyor. Bununla birlikte küçük ölçekli girişimcilerin üretim alanında şekillenmesini olağan bir durum olarak nitelememiz gerekir.

Ülkemizde faaliyette bulunan küçük ölçekli iş ve hizmetler olarak nitelendirdiğimiz küçük işletmelerin % 70'den fazlası ticari, sosyal, hizmet sektörü, arabalıcılık ve üretim dışı profilli faaliyet çeşitleriyle uğraşmaktadırlar.

Azerbaycan ekonomisinde gözlemlenen çökme süreci 1995 yılından itibaren yükselişe geçmiştir. 1995 yılı sonlarına doğru yükselen enflasyonu düşürmek ve ülkedeki ekonomik durumu iyileştirmek amacıyla önemli adımlar atılarak ekonomik reformlar dönemi başlamış oldu. Bu dönemde Uluslararası Para Fonunun önerileri dikkate alınarak, ülke ekonomisinde maliye-kredi siyaseti sertleştirildi ve döviz piyasası liberalleştirildi. Sonuçta, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasındaki yapısal değişikliklerin uygulanması ve hükümetin ekonomi reformlarını desteklemesi için ayırdığı krediler, uygulanan reform programını daha da hızlandırdı. Petrol ve gaz yataklarının yabancı şirketlerin katılımıyla işletime açılması da Azerbaycan'da ekonomi ortamını güvenilir hale getirdi. Üretim bölgesi esasında 1994 yılı sonlarında imzalanan "Çağın Sözleşmesi" ve diğer petrol anlaşmaları ise ileride ülkenin mali imkanlarının iyileştirilmesi için zemin oluşturdu.

Fakat, sadece petrol sektörünü geliştirmek ve ülkenin mali durumunu petrol sektörüne bağımlı hale getirmek doğru bir yaklaşım olmazdı. Böyle bağımlılığın oluşmasına izin vermemek nedeniyle petrol sektörünün yanısıra ekonominin diğer alanlarını da kısa sürede kalkındırmak gerekiyordu. Bu nedenle özelleştirmeyi hızlandırmak çok önemliydi. Gerek özelleştirmenin gerekse de ilk kalkınma planının hazırlanmasının bu döneme rastgelmesi çok anlamlıydı. [1, s.45-67; 2].

Özel girişimciliğin şekillenmesinde çok önemli faktör olan özelleştirmeye sıradan bir uygulama gibi bakmak doğru değildir. Özelleştirme, aynı zamanda sosyal nitelikli ekonomiden uzaklaşarak onun temelini oluşturan mülkiyet ilişkilerinde köklü değişiklikler yapmak için; mali ekonomik sistemin kurulmasına ve ekonominin demokratikleşmesine yol açan güçlü bir araçtır. İşte bu nedenle, Azerbaycan'da özelleştirme süreci önemli mesafe katederek milli ekonomide özel sektörün yeri hergün daha da yükselmektedir. Dünya deneyiminin de gösterdiği gibi, piyasa ekonomisi sisteminde dünya ekonomi gelişiminin çağdaş eğilimlerinin, bilimsel ve teknolojik alandaki gelişimin ekonomiye hızla nüfuz etmesi zorunluluğu açısından girişimciliğin gelişimi büyük önem arz etmektedir. Genellikle küçük çaplı ticaret olmaksızın piyasa ekonomisi faaliyet gösteremez desek yanılmış olmayız. Zira uygulanan seri özelleştirme programlarının, bilhassa küçük ölçekli girişimciliğin şekillenmesinde önemli rolü vardır. Modern koşullarda küçük ölçekli ticaretin bu göstergesi, bilimsel ve teknolojik alandaki gelişimin hızlandırılmasında, üretilen ürünlerin çeşitliliğinin artırılmasında önemli rol oynar.[3; 4,s.76-98; 6,s.231-237].

Ticarette uğraşan küçük işletmeler, rakabet gücünün artması ve şekillenmesinde büyük önem arz ederler. Zira, küçük işletmeler daha dinamik bir yapıya sahip oldukları için büyüklere oranla krizden az etkilenirler. İşçi istihdamının temininde de küçük işletmelerin rolü kaçınılmazdır. Gelişmiş ülkelerde endüstri alanında, çalışanların yüzde 50-60'ı yeni iş yerlerinin; onların da yüzde 70-80'i küçük işletmelerin payına düşmektedir. Bunun dışında, küçük çaplı ticaret sosyal gerginliği de azaltır. Öncelikle küçük işletme belirli ölçüde üretimin azalmasını önlemekte, onun istikrarlı gelişimini garanti altına almaktadır. Bu garanti küçük işletmenin az yatırım yapıp çok ürün üretmesine olanak sağlamak ve böylece harcanan sermayenin kısa süre zarfında geri kazanılma olasılığı yüksek olmaktadır. [4,s.56-63].

Bağımsızlığın ilk yıllarında piyasa ilişkileri şekillenirken Azerbaycan devletinin bilimsel ve teknolojik alandaki gelişimi hızlandıran alanlara yatırım yapılması için yeterince imkanı yoktu. Uzun yıllar zarfında şekillenen çok yönlü ilişkilerin azalması olumsuz sonuçlar doğurmaya başladı. Bu durumda, dünyanın çeşitli ülkeleriyle karşılıklı ilişkilerin kurulması, ortak çalışma alanlarının oluşturulması en önemli görev haline geldi. Tüm bunlar ortak işletmelerin faaliyetlerinin özel önem taşıdığının bir göstergesiydi. Yani, piyasa ekonomi sisteminde devletin "yapamadığı" işleri ortak işletmeler kolaylıkla yapabiliyorlardı. Bilimsel ve teknolojik alandaki gelişimin hızlanması ve onun sonuçlarının üretime yansması, yeni teknolojilerin kurulması ve benimsenmesini ortak tesisler başarıyla uygulayabiliyorlardı.

Bazen ortak işletmelerde, teknoloji kullanımı ve diğer alanlarda oluşturululan fikirler daha sonraki yıllarda sanayinin gelişimi adına temel teşkil ediyor. Uygulamalar gösteriyor ki ortak

işletmelerin serbest gelişimi, tüm sektörlerde olduğu gibi bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmelerde de tekelliliği ortadan kaldırmak için olumlu bir ortam sağlamaktadır.

Meydana gelen değişiklikler ulusal üretim yapısının da ülkenin çıkarları doğrultusunda değiştirilmesini gerektirir. Küçük ölçekli girişimcilik gelişimi bu açıdan da yararlıdır. Çünkü bu durum ülkenin genel üretim yapısını olumlu yönde etkileyecektir.

Yerel koşullara uygun ortak işletmeler ağının oluşturulması, bölgelerin kapsamlı bir şekilde kalkınmasına, sosyal üretimin verimliliğinin artmasına olanak sağladığı gibi ortak iş yapma imkanlarını da oluşturur. Böylece üretim yerel hammadde kaynaklarının kullanımına imkan sağlar. Öte yandan istihdam sağlanır, göç azalır, yerel özellikler ve imkanlar dikkate alınarak, arazinin çok yönlü gelişimi sağlanır.

Araştırmalardan da anlaşıldığı gibi, ekonomik ve mülkiyet biçimlerinin çeşitliliğine rağmen, geçiş döneminde ortak işletmeler kendi gelişim sürecinde aynı sorunlarla karşılaşılıyorlar.

Bu sorunlar ekonomide yaşanan aşırı bürokrasi vb. gibi negatif durumların etkisi sonucunda ortaya çıkar. Karşılaşılan zorluklara rağmen, yukarıda da belirtildiği gibi, günümüzde ortak işletmelerin kurulması ve gelişmesi kaçınılmaz bir gerçeğe dönüşmüştür. Bu durumu anlamak için Azerbaycan ve Türkiye ortak işletmelerinin faaliyetine göz atmak yeterlidir. Tabi ki, burada halkların milli manevi değerlerinin birbirine yakınlığı ve kültürün aynı kaynaktan beslenmesinin de olumlu etkileri olmuştur. Ama bununla beraber kolektif şuur içerisinde ortak çalışmanın da kendine özgü yeri vardır. Genel olarak ortakları menfaat anlayışı, faaliyet ortamı vb. gibi konular daha çok düşündürüyor. Bu anlamda Azerbaycan'da ortak faaliyetin düzenlenmesi için oluşturulan verimli ortam da bilhassa belirtilmelidir.

İstatistiki araştırmalara göre, 2009 yılında Azerbaycan'da faaliyette bulunan 1181 yabancı ve ortak işletmelerin 339'u yani % 28,7'si ticaret, otomotiv, ev ürünlerinin ve kişisel kullanım eşyalarının onarımı ile uğraşılıyor; 87'si yani % 25,8'i sanayi, 45'i yani % 13,4'ü inşaat ürünleri; 35'i yani %10,4'ü gayrimenkulle ilgili işlemler; 17'si yani % 5,1'i ulaşım, depo ürünleri ve haberleşmeyle uğraşılıyor; 12'si yani % 3,3'ü otel ve lokantalarda hizmet vermekte; 8'i yani % 2,4 eğitim sektöründe faaliyet göstermekte; 4'ü yani % 1,2'si sağlık ve sosyal hizmetlerde; 6'sı ise tarım, belediye hizmetleri vb. gibi işlerde faaliyetlerini devam ettiriyorlar. Bu işletmelerin üzerine düşen işin(hizmetlerin) hacmi rakamsal olarak 2009 yılında 1014,8 milyon manatı bulmuştur.

Şunu da belirtelim ki, Türkiye Azerbaycan'a en fazla yatırım yapan 3 ülkeden biridir. Aynı zamanda, petrol sektörü haricinde en çok yatırım yapan ülkedir. Sadece 2005-2008 yılları arasında Türkiye'yi temsil eden yabancı ve ortak işletmeler Azerbaycan ekonomisinin çeşitli alanlarına 402, 8 milyon dolar tutarında yatırım yapmışlardır. Bununla beraber 1994 yılında dünyanın öncül petrol şirketleri ile Hazar'ın Azerbaycan kısmında petrol ve gaz yataklarının işletmeye açılması için Bakü'de imzalanan "Çağın Sözleşmesi" olan anlaşmada Türkiye de yer almıştır. TPAO (Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı) şirketi petrol yataklarının işletilmesinde "Azeri Çırac Güneşli" yatağında yüzde 6,75; "Şah Deniz" yatağında ise yüzde 9 paya sahiptir. [2;3; 8, 9]

Tüm bunlarla beraber Türkiye, "Bakü-Tiflis-Ceyhan", "Bakü-Tiflis-Erzurum",

"Bakü-Tiflis-Kars" ve benzeri büyük projelerinin tamamlanmasında da etkin rol alması gerek Türkiye'nin, gerekse Azerbaycan'ın sürekli gelişimi adına oldukça önem arz etmektedir. Artık iki ülke arasında Türkiye topraklarında büyük petrokimya üretim tesisinin inşa edilmesi hakkında anlaşma imzalanmıştır. Görüldüğü gibi, Türk işadamları Azerbaycan'a yatırım yapılmasında ve sosyo - kültürel faaliyetlerde çok aktiftirler. Tabi bu durum iki ülkenin kendi ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Her iki ülkenin tarihi ve kültürel yakınlığı başta olmak üzere her alandaki ortak anlayışı, artık ekonomik alanda da kendini göstermektedir. Azerbaycan'da inşaat alanında faaliyet gösteren yabancı ve ortak işletmelerin 45'i yani % 38,5'i Türk işadamlarına ait olması bunun en önemli ispatıdır. Sadece 2006-2008 yılları arasında Azerbaycan'da inşaat alanında faaliyet gösteren Türk şirketlerin sayısı 18 yani % 166,7 artmıştır. Sonuç olarak bu şirketlerin yatırım hacmi % 126,2 artarak, 2008 yılında 257,9 milyon manata ulaşmıştır. Bu yıllar arasında sözkonusu işletmeler Azerbaycan ekonomisine 7,9 milyon liralık katkı sağlamıştır. Paralı hizmetin hacmi ise 2007 yılına göre 3,9 kat artarak 14,6 bin manata ulaşmıştır. [3; 8, 9]

Böylece, araştırmalar sonucunda Azərbaycan'da özəl sektorün, yatırım faaliyetləri için verimli ortama sahip bir ölkə olduğu və ortak tesislerin kurulmasını olumlu yönde etkilediği kanatine varıyoruz. Bu nedenle de ölkede yabancı işadamlarının üretim ve hizmet hacmi her yıl daha da artmaktadır. Bununla birlikte, Azərbaycan artık iç yatırımlar sayesinde belirlenen hedeflere ulaşma gücüne sahiptir. Günümüzde ülkenin temel ekonomik kalkınma önceliği bölgelerin sürekli sosyo-ekonomik gelişimini sağlamaktadır. Bu açıdan da yabancı ve ortak işletmelerin yatırımlarını bu yöne yönlendirmekte fayda vardır. Başka bir ifadeyle Azərbaycan ve Türkiye ortak tesislerinin faaliyetini dinamik geliştirmek amacıyla işletmelerin tedrici olarak bölgelerde gelişmesini özen gösterilmelidir. Türkiye'yi temsil eden ortak işletmelerin Azərbaycan'ın değişik bölgelerinde kurulması ve geliştirilmesi için yapılacak olan projelerin acilen tamamlanması gerekmektedir. Haliyle bu dönemde esas ağırlığın tarım, sağlık, turizm ve diğer alanlarda faaliyette bulunacak olan işletmelerin kurulmasına verilmesi daha uygun olacaktır.

İkili ilişkilerin temel taşlarından birinin ticaret olduğunu dikkate alacak olursak ortak işletmelerin, Azərbaycan'dan Türkiye'ye ihraç edilen ürün sayısı ve hacminin artırılması noktasında çalışmaların yapılması beklenen bir durumdur. Ortak işletmelerde riskli ancak perspektifli projeler uygulanırken yatırım bankalarının, mali ve endüstriyel grupların, sigorta şirketlerinin çeşitli şekillerde çalışmaları da olumlu netice gösterebilir.

KULLANILAN KAYNAKLAR:

1. D.Veliyev "Azərbaycan'ın Küresel Ekonomiye Entegrəsi", Bakü, "Adiloğlu" yayınları, 2008, 428 sf. ;
2. A. Gömləksiz "Qloballaşma şəraitində müştərək müəssisələrin sosial-iqtisadi mahiyyəti". Bakı, AMEA İqtisadiyyat İnstitutu, "Azərbaycan iqtisadiyyatında keçid dövrünün başa çatması: Təhlil və nəticələr. Milli inkişaf modelinin formalaşması problemləri ", Beynəlxalq konfransın materialları, səh. 213-215;
3. A.Gömləksiz "Qloballaşma şəraitində müştərək müəssisələr integrativ proseslərin mühüm istiqaməti kimi (Türkiyə və Azərbaycan təmsalında)". Bakı, Qafqaz Universiteti, "Qloballaşma prosesində Qafqaz və Mərkəzi Asiya", III Beynəlxalq konqresin təisləri, 15-17.10.2010, səh. 70-72;
4. Əliyev T.N., Əhmədli A.M., Məmmədov R.M. "Müştərək müəssisə və sahibkarlıq". Bakı, "Naşir", 2001, 142 səh.;
5. В.Г.Буткевич и др. «Совместные предприятия: создания и деятельность». М.: "Наука", 1990, 189 с.
6. Seyidoğlu Ş. "Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama". İstanbul, Güzem yayımları, 2003. c. 663.
7. Selçuk H. "Yeni Yüzyılda Azərbaycanın Sosyo-Ekonomik Yapısı". İstanbul, "Tasam yayınları", 2004, 205 səh.;
8. T. Aktepe "Azərbaycan-Türkiyə xarici və müştərək müəssisələrin fəaliyyətinin təşkili və genişləndirilməsi istiqamətləri". Bakı, AMEA İqtisadiyyat İnstitutu, "Azərbaycan iqtisadiyyatında keçid dövrünün başa çatması: Təhlil və nəticələr. Milli inkişaf modelinin formalaşması problemləri", Beynəlxalq konfransın materialları, səh. 118-121;
9. Azərbaycanın statistik göstəriciləri-2010. Bakı, DSK, Səda nəşriyyatı, səh.124-130.

Түйін

Бұл мақалада талқылауды қажет ететін жақында болып өткен жаһандық экономикалық жағдай туралы айтылады. Мақалада жалпы іскерлік алғырлықты қажет ететін мәселенің бәрі көтерілген. Автор Әзербайжан мен Түркияның бірлескен кәсіпорындары іс-әрекеттерінің даму жылдамдықтарына сараптама жасайды. Сондай-ақ, әзербайжан экономикасының жалпы бизнеске әсері де сөз болады. Ауылшарушылық саласы, өндіріс, денсаулық және туризм салаларында да бірлесіп іскерлік таныту қажет етіледі.

Резюме

В этой статье, недавно глобальных экономических событий, которые имели место в пересмотренном объяснение состоит в отношении основных характеристик рыночных отношений. В статье выдвинуто все факторы, оправдывающие общей деловой активности. Автор статьи совместных предприятий в Азербайджане и Турции проанализировали скорость течения развития деятельности, в случае экономики и государственных предприятий в различных областях исследований исследованы факторы, влияющие на общие направления деятельности сообщается. Кроме того, в соответствии со статьей развития азербайджанской экономики, содействовать общему сфер бизнеса, которые предлагается создать.

Summary

In this article, the recent global economic events that took place in the revised explanation is made regarding the main characteristics of market relations. The article put forward all the factors justifying the common business activity. Article author of the joint enterprises in Azerbaijan and Turkey have analyzed the speed of current development activity, the case of the economy and public enterprises in various fields of studies investigated the factors affecting the common areas of activity reported. In addition, in accordance with article preoriteleri development of the Azerbaijani economy, promote the common business areas proposed to be established. Author areas, agricultural products, manufacturing, healthcare, tourism and so on. establishment of joint enterprises in areas that are necessary and prudent. The article further expansion of activities of different partners in different areas, and some recommendations were made in accordance with the promotion of joint business activities.

Т.Уалнева,

педагогика ғылымдарының кандидаты.

Алматы/Қазақстан

ПЕДАГОГИКАДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР

(Жалпы шолу)

Қазіргі таңда қоғам өмірінде болып жатқан түбірлі өзгерістер жас ұрпақты оқыту және тәрбие беру жүйесіне де ықпал етуде. Әрбір азамат қоғам мүшесі. Сондықтан да білім беру саласы өзінің басты міндеті ретінде жастарға осы кезеңге дейін жинақталған бүкіл қоғамдық тәжірибені олардың жас ерекшелігіне сәйкестендіріп бере білумен қатар, заман талабына сай нақты бір еңбек дағдыларын меңгертуі, осы қоғамдағы мінез-құлық ережелерін бойларын сіңіруі қажет. Және де олардың өздеріне қажетті білімдерді іздеп табуға деген талпынысын ынталандыру, бүгінгі үздіксіз өзгеріс үстіндегі өмір мен тұрмыс жағдайларына жылдам бейімделуі, таңдап алған кәсібінде шығармашылық дағдыларын көрсетуіне ықпал жасау аса маңызды.

Қазақстанның білім беру жүйесі әлемдік білім кеңістігіне интеграциялану үдерісін бастады. Білім беру жүйесін қайта құру заман талабынан, яғни ақпараттық технологиялар гасыры қойған нақты міндеттерден туындады. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін реформалау жүйелі, кешенді түрде жүргізіліп келеді. Атап айтқанда, 2002 жылы Қазақстан Республикасының жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты қабылданса, 2004 жылы Қазақстан Республикасында жылдарға арналған білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы қабылданды. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 2007 жылы қабылданды. Ал 2008 жылы 12 жылдық білім туралы Қазақстан Республикасында жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, 2010 жылы Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары аясында Қазақстан Республикасының білімді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы қабылданды. Мұның барлығы білім беру жүйесін реформалау мемлекеттік саясат деңгейінде жүргізіліп жатқанын көрсетеді және осы саланың